

יום העיון המשותף לחוג ולמכון לארכיאולוגיה של אוניברסיטת תל-אביב ולרשות העתיקות – מרחב מרכז
יום ה' ה-26 בינואר 2012 – אוניברסיטת תל-אביב, בנין גילמן, אולם 496, 09:00-15:15

09:00 התכנסות

מושב ראשון – חדשות בעתיקות: חלק ראשון

יו"ר אמיר גורזלזני (רשות העתיקות)

09:30–09:45 – אסף נתיב ומארק איסרליס: ארז אל-סמרה (יבור): שרידים מהתקופות הכלקוליתית והברונזה

הביניים בעמק עכו (אוניברסיטת תל-אביב)

09:45–10:00 – עוזי עד ואורית סגל: מטמון כלי פולחן, משטח אבן ושרידי מבנים בתל קשיש (רשות

העתיקות)

10:00–10:15 – עמית שדמן: ראש העין (דרום) – סקר וחפירות הצלה (רשות העתיקות)

10:15–10:45 – דפנה לנגוט: תרומת הפולן למחקר הארכיאולוגי ותוצאות אנליזות הפולן בגן המלכותי ברמת

רחל (אוניברסיטת תל-אביב)

10:45–11:00 – דיון

11:00–11:45 – חנוכת שיתוף הפעולה בין רשות העתיקות לאוניברסיטת תל-אביב במסלול ארכיאולוג חופר

ברכות ודברי הסבר אמיר גורזלזני (רשות העתיקות) ואלכסנדר פאנטאלקין (אוניברסיטת תל-אביב)

11:45–12:30 – הפסקת צהריים

12:30 מושב שני – מושב לזכרו של פרופ' ישראל רול במלאת ח"י חודשים לפטירתו

יו"ר מרדכי גיחון (אוניברסיטת תל-אביב)

12:30–12:50 – משה פשר: המקדש הרומי בקדש (גליל העליון) במבט לאחור (אוניברסיטת תל-אביב)

12:50–13:10 – חיים בן-דוד: מחקר הדרכים הרומיות ואבני מיל בארץ-ישראל – מפטר תומסן לישראל רול

והלאה (המכללה האקדמית כנרת)

13:10–13:30 – אורן טל: ימיו האחרונים של המבצר הצלבני בארסור (אפולוניה) (אוניברסיטת תל-אביב)

13:30–13:45 – הפסקה

מושב שלישי – חדשות בעתיקות: חלק שני

יו"ר עודד ליפשיץ (אוניברסיטת תל-אביב)

13:45–14:00 – שתיל עמנואלוב: תולדות היישוב בתל עזקה לאור הסקר הארכיאולוגי (אוניברסיטת תל-אביב)

14:00–14:15 – חגית טורגה: קרית אתא – התל מן התקופות המאוחרות (רשות העתיקות)

14:15–14:30 – אלי ינאי: כבשן לייצור כלי חרס ביבנה (רשות העתיקות)

14:30–14:45 – פולינה ספיבק ועמית ראם: "הגתות השבורות" במודיעין (רשות העתיקות)

14:45–15:00 – אלכסנדר גליק: ארכיאולוגיה של כלי נשק בתקופות המאוחרות: מטמון של כלי נשק

עות'מאניים מיפו כמקרה-מבחן (רשות העתיקות)

15:00–15:15 – דיון

15:15 – נעילה

דפדפת תקצירים:

מושב ראשון – חדשות בעתיקות: חלק ראשון

אסף נתיב ומארק איסרליס: ארז אל-סמרה (יבור): שרידים מהתקופות הכלקוליתית והברונזה הביניימית בעמק עכו (אוניברסיטת תל-אביב)

עוזי עד ואורית סגל: מטמון כלי פולחן, משטח אבן ושרידי מבנים בתל קשיש (רשות העתיקות)

עמית שזמן: ראש העין (דרום) – סקר וחפירות הצלה (רשות העתיקות)

דפנה לנגוט: תרומת מחקר הפולן לארכיאולוגיה ותוצאות מחקר הפולן בגן המלכותי ברמת רחל (אוניברסיטת תל-אביב)

אסף נתיב ומארק איסרליס: ארז אל-סמרה (יבור): שרידים מהתקופות הכלקוליתית והברונזה הביניימית בעמק עכו אוניברסיטת תל-אביב

ארז אל-סמרה הנו אתר רב-תקופתי השוכן לרגלי הרי הגליל העליון בשוליו של עמק עכו. הוא משתרע על פני 800 מ' לערך ונערכו בו חמש חפירות החל מ-2003. אלה חשפו שרידי יישוב מהתקופות הניאוליתית הקדם-קראמית, הניאוליתית הקראמית, הכלקוליתית, הברונזה הקדומה והברונזה הביניימית. היחסים בין פרקי ההתיישבות השונים הנם לעיתים קרובות אופקיים, וניכר שנעו עם הזמן ממערב למזרח בד בבד עם התרחבותם צפונה במעלה המדרונות.

בקיץ 2007 נערכה חפירת הצלה מטעם המכון לארכיאולוגיה של אוניברסיטת תל-אביב בשוליו המזרחיים של האתר. נפתחו שני שטחים: מערבי (שטח Z) ומזרחי (שטח K). בשטח המערבי נחשפו ארבע שכבות ובהן מכלולים המייצגים את התקופות הכלקוליתית, הברונזה הקדומה א' והברונזה הביניימית. ככלל, השכבה הכלקוליתית מיוצגת על ידי בורות החפורים לתוך הקרקע הסטרילית וחסרת נפח סדימנטולוגי ממשי. שכבה III, שמעליה, מייצגת פרק זמן ממושך של פעילות ארעית שראשיתה ככל הנראה בתקופת הברונזה הקדומה והמשכה בברונזה הביניימית. נפח השכבה משמעותי (עד 0.8 מ'). מקורה בעיקר בסחף של קרקעות מצפון, ובתוכה אלמנטים אקראיים המרמזים על פעילות במקום: בורות, מפלסים של אבנים מזוותות. שכבות II ו-I מתוארכות לברונזה הביניימית. בקדומה שביניהן נחשפה פינתו הצפון-מערבית של מבנה בנוי היטב התחום מפלס מרוצף. על הקיר מערבי נשען מבחוץ מכתש אבן שהוצא משימוש באופן סימבולי על ידי סתימתו בגאודה. שכבה I הנה השכבה העשירה ביותר אך גם הפגועה ביותר וכוללת שרידים מקוטעים של קירות, מתקנים ורצפות. נראה שלפחות שלושה מבנים מיוצגים. מתקנים כללו משטחי עבודה(?), מתקן בנוי עם טיח בוץ, מוקד, ובורות. בדרום שטח החפירה נחשף מרחב פעילות צפוף שבין שני מבנים ובו ממצאים ומתקנים מרובים. השטח המזרחי מייצג את השוליים הדרום-מזרחיים של האתר ובו שרידים מהברונזה הביניימית בלבד. זוהו שלוש שכבות שככל הנראה מצויות בהתאמה עם שלושת השלבים שזוהו בשטח Z. בשטח זה, עם זאת, לא נמצאו שרידי מבנים אלא מתקנים בלבד ובצפיפות נמוכה יחסית. מקבץ של משטחי עבודה נמצא בחלקו המזרחי של השטח ואילו במערב השטח זוהו בור, מפלס אבנים וריכוז גבוה של עצמות. ככלל שטח זה מייצג ככל הנראה מרחב פעילות ארעי בשולי היישוב.

עוזי עד ואורית סגל: מטמון כלי פולחן, משטח אבן ושרידי מבנים בתל קשיש רשות העתיקות

בחפירת רשות העתיקות שנערכה בשנת 2010 בתוואי קו צינור הגז, בשטח חקלאי לאורך השוליים הצפוניים והמערביים של תל קשיש נחשפו: משטח אבנים מהתקופה הרומית, בור עם מטמון של כלי פולחן, שתוארכו לתקופת הברונזה המאוחרת בי שרידי מבנים ומשטחי אבן מתקופת הברונזה הקדומה א'. בשטח המזרחי של החפירה, צפונית-מזרחית לתל נחשף משטח מרוצף (7.5 x 23.0 מ') באבני גוויל מגיר סדורות היטב, וביניהן אבנים חצובות (בשימוש משני?). כיוונו של המשטח צפון-דרום והוא תחום רק במזרח בשורה אחת אבנים בינוניות. תפקיד המשטח המרוצף אינו ברור; אפשר ששימש חלק מדרך או היה חלק ממשטח מרוצף גדול יותר. בשטח המערבי של החפירה, צפונית וצפונית-מערבית לתל נחשפו קטעים מרוצפי אבן הקשורים לקירות אבן אחדים, מתקנים או מבנים ומקבצים צפופים של חרסים. הממצא מעל הרצפות ובמתקנים כלל מעט פריטי צור, כלי אבן רבים, בעיקר אבני שחיקה או לוחות שחיקה מבזלת וכן אבן רכב של אובניים. בשטח הצפוני נחשף בור סגלגל שנחצב באבן גיר רכה, שמימדיו כשלושה מ' על מטר וחצי ועומקו כשניים וחצי מ'. אל הבור ירדו בעזרת שתי מדרגות רחבות חצובות אף הן. בבור נמצאו עשרות כלים שלמים מוגבבים זה על גבי זה, וכלים אחרים נשברו על ידי הכלים שהונחו עליהם. בין הכלים שנמצאו: כלי פולחן – כני פולחן ומקטרים, גביעים וקערות על גבי בסיס גבוה (קובעות), ולצידם כלים נוספים, בעיקר קערות. כמו כן נמצאו כלים שיובאו ממיקנה ומקפריסין. בנוסף לכלי החרס נמצאה קערה מפאייאנס שמקורה ממצרים.

עמית שדמן: ראש העין (דרום) – סקר וחפירות הצלה

רשות העתיקות

בעשורים האחרונים, עם ההתפתחות הדמוגרפית המואצת, נדרשת גישת מחקר ארכיאולוגי העוסקת בשטחים נרחבים. סקרי פיתוח וחפירות בדיקה/הצלה בוחנים תאי שטח גדולים על כל גווניו, הן בהיבט הנופי-גיאוגרפי והן בהיבט הנוף הארכיאולוגי (Landscape Archaeology). גישת מחקר זו בוחנת יישוב (לעיתים אף מספר יישובים) על כל מרכיביו הארכיאולוגיים והסביבתיים: מבני ציבור, מתקנים, דרכים וכיו"ב וכן תתייחס ליישוב כחלק מן המערך היישובי במרחב כולו. בעקבות מחקרים קודמים אשר עסקו בניית חבלי-ארץ נשפך אור נוסף על המכלולים החוץ יישוביים שלא זכו לתשומת הלב הראויה: מגדלי שדה, מערכות חקלאיות, מתקנים חקלאיים ושאר מכלולים נראו באור ברור יותר.

במפעל הסקר והחפירות בראש-העין (דרום) נחקר שטח נרחב שתוצאותיו מצטרפות למחקרים קודמים שנערכו באזור (סקרים בעיקר). נחפרו ותועדו מאות אתרים (נקודות סקר ואתרים נוספים שנתגלו במהלך החפירה) ממגוון תקופות למן התקופות הפרהיסטוריות ועד לתקופה העות'מנית-המנדטורית. בין היתר נחפר 'בית אחוזה' רחב ידיים שתוארך על ידנו לתקופה הפרסית. מדובר במבנה ייחודי הכולל דו חדרים (חפור) ושתי חצרות משולבות בו. רשות העתיקות תשמר את המבנה באתרו.

דפנה לנגוט: תרומת הפולן למחקר הארכיאולוגי ותוצאות אנליזות הפולן בגן המלכותי ברמת רחל אוניברסיטת תל-אביב

גרגרי אבקה של צמחים (פולן) עשויים להשתמר כמאובנים במשך מאות ואף אלפי שנים ועל כן מהווים כלי מחקרי חשוב בשחזור הצמחייה והאקלים. כמו כן, גרגרי האבקה יכולים לסייע בתיעוד פעילותו של האדם: שיחזור כלכלת הקיום (חקלאות ורעייה) וזיהוי הצמחים שגידל או הביא האדם לסביבת מגוריו. מקרה המבחן של רמת רחל הינו מעניין במיוחד. באתר זה נחפר מכלול של גן מלכותי אשר נבנה סביב לחזית של ארמון ונועד הן לפאר את יושבו והן לשמש כמקום מפגש טקסי. זהו גן ייחודי שלא ידועות לו מקבילות בדרום הלבנט בתקופות הברונזה, הברזל והפרסית. שטח נרחב סביב הארמון נחצב, הונמך והוחלק במתכוון ועליו הונחה אדמת גן אשר יובאה למקום. בנוסף נחשפו גם מגוון של מתקנים, בנויים וחצובים, אשר בבירור נועדו לתעל, לאגור ולנקז מים. מתקנים אלו טויחו בקפדנות ובאיכות נדירה ביחס לידוע אודות ממלכת יהודה הן בתקופת הברזל והן בתקופה הפרסית. עד כה לא היה ברור אילו צמחים גודלו בגן המלכותי ומפואר זה, אולם שימורם הטוב של גרגרי האבקה סייע בפתרון התעלומה. הפולן בודד מסדרות שונות של טיח שדופנו על גבי ברכת מים בגן. אחת מן הסדרות, המשויכת לתקופה הפרסית, טויחה בעונת האביב בעת שהגן היה בשיא פריחתו. בעת ייבושו, חתם הטיח את הפולן שנישא באוויר ודבק בו. באמצעות תהליך כימי במעבדה בודדו גרגרי האבקה מן הטיח וזוהו במיקרוסקופ. המאסף הפלינולוגי שתועד מורכב מצמחים האופייניים לחורש היס-תיכוני וכן מעצי פרי תרבותיים וצמחים המשמשים לקישוט בגינות נוי. חלק מן העצים אינם גדלים בר באזורינו והם יובאו ממרחק ניכר. בחלק מהמקרים מדובר אף בעדות הבוטאנית הראשונה של גידולם במרחב הארץ-ישראלי. אין ספק כי גן מרשים ויוצא דופן שכזה על מגוון פרחיו הנהדרים, פירותיו המתוקים, עציו הסמליים וייבוא של מינים ממרחק רב, הותיר רושם בל יימחה על מבקרי הגן ומעיד על יוקרתו של שליט רם חשיבות שישב במקום.

מושב שני – מושב לזכרו של פרופ' ישראל רול במלאת ח"י חודשים לפטירתו

משה פישר: המקדש הרומי בקדש (גליל העליון) במבט לאחור (אוניברסיטת תל-אביב)
חיים בן דוד: מחקר הדרכים הרומיות ואבני מיל בארץ-ישראל – מפרט תומסן לישראל רול והלאה (מכללת עמק יזרעאל)
אורן טל: ימיו האחרונים של המבצר הצלבני בארסור (אפולוניה) (אוניברסיטת תל-אביב)

משה פישר: המקדש הרומי בקדש (גליל העליון) במבט לאחור אוניברסיטת תל-אביב

שרידי המקדש בקדש שבגליל העליון מהווים דוגמא למופת של אדריכלות מהתקופה הרומית האימפריאלית. ישראל רול היה שותף לחפירות האתר בשנות ה-80 של המאה הקודמת ולפרסומיהן. הממצאים האמנותיים והאפיגרפיים שנחשפו בחפירות העמידו לרשותנו כלים להתמודד עם סוגיית הדת והפולחן באזורי הספר של האימפריה הרומית ושפכו אור על יחסי הגומלין בין המרכז לפרפריה. בהרצאה נסקור את מסקנותינו בדבר פעילות המקדש הרומי בקדש במסגרתו האדריכלית, החברתית והדתית במאה השנייה לסה"נ, כנגד המידע העולה מחפירות וממחקרים חדשים במרחב של תל קדש, קרי המקדשים בחורבת עומרית ובכניאס.

חיים בן-דוד: מחקר הדרכים הרומיות ואבני מיל בארץ-ישראל – מפרט תומסן לישראל רול והלאה המכללה האקדמית כנרת

בשנת 1917 פרסם פטר תומסן כ-160 אבני מיל מהמרחב הארץ-ישראלי שאמנם היו ידועות במחקר אך במתכונתן זו תרמו להבנתנו את הדרכים הרומיות בארץ-ישראל. שנים רבות שימש מחקרו זה ריכוז יסודי של אבני מיל מאזורנו ואפילו כיום אין ברשותנו קטלוג מעודכן יותר. מאז הצטרפותו של ישראל רול לוועדה לחקר אבני המיל בראשית שנות השבעים של המאה הקודמת, ובמשך ארבעים שנה עד לפטירתו, עסק ישראל רול בחקר מערך הדרכים הרומיות בארץ-ישראל. פרסום שני ספרים (בשיתוף עם אחרים): הכביש מלגיו לסקיתופוליס (בית שאן) והדרכים מיפו לירושלים, לצד מאמרים רבים שעסקו בעשרות דרכים רומיות ובמאות אבני מיל מהווים עדות לעיסוקו הרב בתחום. במאמר המפתח "מערך הדרכים הרומיות בארץ-ישראל" (קדמונית, 1976) התייחס ישראל רול לתיעוד שערך על כ-450 אבני מיל ומאז ועד לפטירתו נוספו על אלה כ-120 אבני מיל אותן תיעד לאחר מכן. בהרצאה זו נסקור את תולדות המחקר לצד תרומתו הרבה של ישראל לתחום, ובנוסף את החידושים והאתגרים העומדים בפני מחקר הדרכים בשנים האחרונות. כמו כן נדווח על ההתקדמות בהכנת קטלוג אבני המיל והתוכניות לפרסומו המלא.

אורן טל: ימיו האחרונים של המבצר הצלבני בארסור (אפולוניה) אוניברסיטת תל-אביב

ב-29 באפריל 1265, בתום ארבעים ימי מצור עקובים מדם, פרצו חילותיו של הסולטאן הממלוכי ביברס את חומות המבצר הצלבני ארסור, המוכר לנו יותר בשמו אפולוניה-ארשוף (חוף הרצליה). הלוחמים ההוספיטלרים שהגנו על המבצר בחירוף נפש, נענו לקריאתו של הסולטאן שהבטיח להם לצאת לחופשי ונכנעו לפני צבאות המוסלמים שלקחו לבסוף בשבי. במשך ארבעים ימי הלחימה השתמשו הממלוכים במיטב שיטות המצור בתקופה ואילו ההוספיטלרים מצדם נעזרו במיטב האמצעים ההגנתיים. אלפי אבני בליסטראות, חיצי ברזל ורימוני אש נורו בחילופי האש בין הצדדים – מערכה צבאית רבת-היבטים, מורכבת והרסנית מאין כמוה, שגרמה לבסוף לחורבן גמור של המבצר. חפירות באתר ובמבצר שניהל ישראל רול בשנים 1977-2006 חשפו סימני הרס רבים בעיר התחתונה ובמיוחד במבצר. חפירות שניהל אורן טל בשנים האחרונות הוסיפו מידע חדש ומגוון. נראה כי לקראת המצור הממשמש ובא פונו בתי העיר הסמוכים אל חומת העיר מדייריהם ומולאו בעפר ובאבנים לעיבוי החומה ולחיזוקה. תושבי העיר מצאו מקלט במבצר לאחר שנפרצו חומות העיר בראשית המצור. פיצוץ אוכלוסין זה בין כותלי המבצר הצריך התארגנות מיוחדת באחסנת מזון ובהכנתו ולשם כך הוסבו חללים קיימים במבצר לטובת מתקני טחינה, בישול, אפייה והדחת כלים. כך במטבח המבצר התגלו חמישה תנורי בישול ואפייה, וכירים לשטיפת כלים. כמו כן בריכות מים לשתייה ומתקנים לטחינת הדגן בממדים תעשייתיים במבצר. חדר הנוחיות להגינה אישית הוסב בחלקו לחדר אשפה, שבו התגלו כמה מאות כלי שולחן, כלי בישול, כלי אחסנה ומאור של האבירים והלוחמים. אפשר רק לשער מדוע השליכו מאות כלים שחלקם תמימים אל הבור. ההרצאה תתחקה אחר הביטוי החומרי של ימיו האחרונים של המבצר הצלבני בארשוף ותספר את סיפורם של אחרוני לוחמיו.

מושב שלישי – חדשות בעתיקות: חלק שני

חגית טורגה: קרית אתא – התל מן התקופות המאוחרות (רשות העתיקות)
שתיל עמנואלוב: תולדות היישוב בתל עזקה לאור הסקר הארכיאולוגי (אוניברסיטת תל-אביב)
פולינה ספיבק ועמית ראם: "הגתות השבורות" במודיעין (רשות העתיקות)
אלכסנדר גליק: ארכיאולוגיה של כלי נשק בתקופות המאוחרות: מטמון של כלי נשק עות'מאניים מיפו כמקרה-מבחן (רשות העתיקות)

חגית טורגה: קרית אתא – התל מן התקופות המאוחרות

רשות העתיקות

חפירת ההצלה בתל, מטעם רשות העתיקות, נערכה ברח' העצמאות 38 קרית אתא. החפירה ממוקמת במקום בו היה מפעל טמבור, אשר יסודותיו חדרו לעומק רב. במהלך החפירה נחשפו מבנים מתקופות שונות המעידים על תל שהתקיים כמעט ברציפות למן התקופה הפרסית ועד לתקופה העות'מנית. שכבה 8 מתוארכת לתקופה הפרסית. שכבה 7 מתוארכת למאות השלישית-השנייה לפסה"נ. משכבה זו נחשפו שרידי מבנים האופייניים לבניה הפניקית וכלי ייבוא רבים. שכבה 6 מתוארכת למן המאה הראשונה לפסה"נ ועד למחצית הראשונה של המאה הראשונה לפסה"נ. משכבה זו נחשפו מספר חלקי מבני מגורים. שברי נרות מקורצפים, שברי כלי אבן וכן שבר קלל, מרמזים על כך שאוכלוסיית האתר הייתה יהודית. שכבה 5 מתוארכת למן המחצית השנייה של המאה הראשונה לפסה"נ ועד למחצית הראשונה של המאה השנייה לפסה"נ. שכבה 4 מתוארכת למחצית השנייה של המאה השנייה והמאה השלישית לפסה"נ. משכבה זו נחשף חלק ממבנה מגורים. משכבה 3 המתוארכת למאות הרביעית-החמישית לפסה"נ נחשפו מספר מכלולי מגורים. נרות ועליהם צלב או פני אדם מעידים על אוכלוסייה נוצרית. שכבה 2 היא מן המאות השישית-השביעית ותחילת המאה השמינית לפסה"נ. שכבת שרפה עבה על גבי חלק מרצפות המבנים וכלים שלמים על גבי הרצפות מעידים על קיצה האלים של שכבה זו. שכבה 1 היא מן התקופות הצלבניות והממלוכית – למן סוף המאה האחת-עשרה ועד לתחילת המאה החמש-עשרה לפסה"נ. רוב רובו של הממצא בשמונה השכבות השונות באתר, מיוחס למבני מגורים. כמות כלי הייבוא הרבים שנחשפו בחפירה לשכבותיה השונות מעידים על סמיכות לדרך המסחר הראשית. לשאלת זיהוי האתר חשיבות רבה בתולדות היישוב היהודי בגליל.

שתיל עמנואלוב: תולדות היישוב בתל עזקה לאור הסקר הארכיאולוגי

אוניברסיטת תל-אביב

תל עזקה נמצא בקצהו המערבי של עמק האלה שבשפלת יהודה. האתר יושב על רכס גבוה ומוקף על ידי נחל האלה משלושה כיוונים, כך שהגישה אליו אפשרית רק דרך אוכף מכיוון דרום. השם עזקה נזכר שבע פעמים בטקסט המקראי ובשני מקורות חוץ-מקראיים. הזיהוי של עזקה המקראית בתל זכריה שבשפלת יהודה הוצע לראשונה על ידי י' שווארץ בסוף המאה התשע-עשרה, ומקובל עד היום. התל נחפר מטעם הקרן הבריטית לחקירת ארץ-ישראל בין השנים 1898-1899. מאז לא נעשו חפירות נוספות באתר. מנגד נסקר האתר מספר פעמים במהלך המאה העשרים. בין השנים 2009-2010 בוצע סקר ארכיאולוגי אינטנסיבי בתל מטעם המכון לארכיאולוגיה של אוניברסיטת תל-אביב. מטרת הסקר היו לנסות ולהגדיר מחדש את תקופות היישוב במדרונותיו, להעריך את היקפו ומיקומו של היישוב בתל בכל אחת מהתקופות יישובו, לערוך ניתוח אדריכלי של השרידים על בסיס סקר מכ"מ חוזר קרקע ולהשוות בין תוצאות הסקר למידע העולה מהמקורות ההיסטוריים. האתר חולק לתשעה אזורים על בסיס תצלומי אוויר ומפה דיגיטלית. בכל אזור נסקרו מספר שדות שונים בשיטת סקר פני שטח. המידע נשמר במאגר מידע שנבנה במיוחד עבור הסקר. לאחר ניתוח קראמי של ממצאי הסקר הוכנו מפות תפוצה קראמיות בעזרת מערכות מידע גיאוגרפיות (GIS). בשנת 2009 התבצע באתר סקר גיאופיזי מטעם המכון הגיאוגרפי של אוניברסיטת היידלברג. סקר זה כלל שלושה קווי סקר שנמתחו מראש התל כלפי מטה ונסקרה מדרגת קרקע רחבה בצדו המערבי. תוצאות הסקר מראות כי מרבית החרסים בתל עזקה מתוארכים לתקופת הברונזה המאוחרת והברזל. בתקופת הברונזה הקדומה והברונזה התיכונה התקיים יישוב קטן שהתרכז בעיקר בחלקו המערבי של התל. בתקופת הברונזה המאוחרת הגיע היישוב לשיאו והתפרס על פני התל ומדרונותיו במזרח, בדרום ובמערב. תפרוסת זו נשמרה בתקופה הברזל ב' אם כי נראה שהיישוב היה קטן יותר. נראה כי בתקופות הפרסית, הרומית, הביזנטית, המוסלמית והעות'מנית התקיים באתר יישוב מצומצם, אם בכלל.

במהלך חפירות הצלה שמבצעת רשות העתיקות ממזרח לתל יבנה, נחשף כבשן ייחודי לצריפת כלי חרס. הכבשן שנחשף הוא הגדול מסוגו הידוע מחפירות ארכיאולוגיות בארץ ואולי אף אחד מהגדולים בעולם הקדום. נחשפו בו שישה תאי צריפה גדולים. תאי הצריפה מחוברים במערכת קמרוונת שאפשרו גישה אל תאי הבערה בתחתית הכבשנים. מעל תאי הבערה נחשפו תאי הצריפה. באחד מתאי הצריפה נמצאו במקומם המקורי קנקנים שהונחו לצריפה בכבשן. על פי צורתם של הקנקנים ושיקולים אחרים, הכבשן נבנה בשלהי התקופה הביזנטית, במאה השישית או השביעית לסה"נ. כבשן בממדים כאלה היה יכול לצרוף כמה מאות כלי חרס בכל תא. בכבשן של שישה תאים אפשר היה לצרוף כמה אלפי כלי חרס במהלך מספר ימים ואכן, סביב הכבשן נמצאו ערמות גדולות של פסולת ייצור המעידה על ייצורם של אלפי קנקנים. ממדיו של הכבשן והקף ייצור כלי החרס בתוכו, משתלבים היטב במידע היסטורי וארכיאולוגי על חשיבותה של יבנה בתקופה הביזנטית. תל יבנה נמצא בתוואי הדרכים הראשיות של המסחר הבין לאומי, סמוך לאפיק נחל שורק. ליבנה היה נמל על חוף הים, באתר המכונה יבנה-ים (חוף פלמיס). הנמל שימש בין היתר לייצוא מוצרים בכלי החרס שיוצרו בכבשן הגדול.

פולינה ספיבק ועמית ראם: "הגתות השבורות" במוזיעין

רשות העתיקות

במהלך חפירות ארכיאולוגיות שהתנהלו בשנים האחרונות (2007-2011) ברכס הגבעות צפונית למוזיעין ובסמוך לכביש 443 זוהו מערכות חקלאיות רבות. אלו כוללות מדרגות עיבוד חקלאיות, ערימות סיקול, קירות שדה, מכלאות ומתקנים לעיבוד התוצרת החקלאית שעיקרם גתות להכנת יין. מתוך חמש-עשרה גתות חצובות שתועדו עד כה, לשמונה משטחי דריכה ובורות איגום רבועים (לעיתים בצירוף בור שיקוע מרובע). גתות אלו הוצאו מכלל שימוש תוך כדי פגיעה מכוונת בהן, שניתן לזהותה בשלושה אופנים: רצפת בור האיגום שוברת או נפרצה במלואה, עד מפלס הגיר הרך שאינו מאפשר אגירת נוזלים; חלק מרצפת בור האיגום נפרץ עד מפלס הגיר הרך; פריצת דפנות וחציבה במשטחי הדריכה. הפגיעה עקבית ואחידה ואינה נובעת מתהליכי בליה טבעיים או תהליכים גיאולוגיים אחרים. ממצא קטן מתארך לא זהה בהקשר לגתות אלה, אך הטיפוס מזהה עם גתות מימי הבית השני. גתות זהות במתארן נחפרו בסביבה הקרובה ותוארכו לתקופה הרומית, ולפיכך להניח כי כולן הופעלו על ידי אותה אוכלוסיה ובמשך אותו פרק זמן. את הרס הגתות והוצאתן מכלל השימוש ניתן להסביר כתופעה מקומית נקודתית, וכניסיון להתאים את בורות האיגום לשימוש משני (למשל בורות מים וקברים). אנו מציעים כהשערה ראשונית לקשור את "הגתות השבורות" במוזיעין עם האסטרטגיה של "האדמה החרוכה" של הצבא הרומי. "הגתות השבורות" מהוות עדות ארכיאולוגית להרס שיטתי ומכוון, שנועד לפגוע ביכולתה הכלכלית של האוכלוסייה המקומית. הגתות נהרסו על פי השערה זו במהלך מסעות החורבן לירושלים של הצבא הרומי בתקופת המרד הגדול.

אלכסנדר גליק: ארכיאולוגיה של כלי נשק בתקופות המאוחרות: מטמון של כלי נשק עות'מאניים מייפו כמקרה-מבחן

רשות העתיקות

במהלך חפירה ארכיאולוגית של רשות העתיקות שנערכה בשנת 2007 בקישלה ביפו, בניהולו של יי ארבל נתגלה מטמון של כלי נשק מהמאה התשע-עשרה ומתחילת המאה העשרים. המטמון כלל 96 רובים, תרמילים של רובים ושל תותחים וכן פריטים צבאיים אחרים, שטופלו ונוקו בחלקם במעבדות רשות העתיקות. כלי הנשק זהו ברמה הטיפולוגית, תוארכו ונחקרו בהקשרים גלומים בתקלות טכניות שנתגלו בהם. המחקר נעזר במומחה לייצור נשק ותחמושת ובפי ספיבק שחקרה את אבני הצור (flintlock) המשמשים במנגנוני ההצתה של הרובים מהמאה העשרים. בהרצאה ידונו הנושאים הבאים: תיארוך המכלול, אופן השימוש ברובים, ביזה של שדות קרב בארץ-ישראל על ידי האוכלוסייה המקומית, חימושו של הצבא התורכי (העות'מני) במלחמת העולם הראשונה, ומערכו הלוגיסטי ומקורות ההספקה שלו. ראוי לציין כי חקר המטמון שופך אור על מדיניות החרמות הנשק של ממשלת המנדט הבריטי בפלסטין. הממצאים מלמדים אילו כלי נשק החרמו השלטונות וכיצד אלה טופלו ונוטרלו לאחר ההחרמה. הגילויים מן החפירה בקישלה ביפו משתלבים היטב במידע היסטורי על התקופה שבידנו, ומשלימים אותו באופן משמעותי.

ימי עיון משותפים קודמים לחוג ולמכון לארכיאולוגיה של אוניברסיטת תל-אביב ולרשות העתיקות – מרחב מרכז:

2008:

http://www.antiquities.org.il/article_Item_ido.asp?sec_id=17&sub_subj_id=498#MMMAs

2006:

http://www.antiquities.org.il/article_Item_ido.asp?sec_id=17&sub_subj_id=457#MMMAs